

LENIN EL CONSTRUCTOR

Edward Hallett Carr

Estudios sobre la revolucion

Pocs grans homes hauran guanyat tant aviat un lloc tan segur i indubtable en al història com Lenin. Fins i tot els que més detesten l'obra de Lenin han alabat la seva relativa moderació i la seva capacitat d'estadista en contrast amb la major infàmia, primer dels seus companys i després dels seus successors. La mort li arribà en un moment en que els núvols de la calúmbia contemporània havien començat a dispersar-se i abans de que pogués veure's compromès en les molt agries i encarnissades controvèrsies que acompanyen generalment a la consolidació d'una revolució. Dins de la seva pròpia generació Lenin va sobresortir d'entre els seus contemporanis per la permanència i devoció de la seva entrega a la causa, per la claredat i energia de les seves idees i pel seu rol de cap pràctic en els moments crítics de 1917. Per la generació següent, Lenin es va convertir en la personificació de la revolució victoriosa, i els seus escrits en textos sagrats.

Lenin, amb tota la seva fama de dirigent revolucionari, fou un creador més que un destructor. No va jugar cap paper personal en els fets de 1905 ni en la Revolució de Febrer de 1917; tampoc les idees bolxevics foren un important factor en ambdues ocasions. El què Lenin va realitzar a l'octubre de 1917 no fou l'enderrocament del govern provisional -que se seguia lògicament de tot el que havia passat abans i que havia de succeir-, sinó la construcció d'una altra cosa en el seu lloc. El moment decisiu de la revolució va arribar quan, en el I Congrés dels soviets de juny de 1917, un orador va proclamar des de la tribuna que no hi havia cap partit revolucionari disposat a carregar amb les responsabilitats de govern, i Lenin, enmig de rialles burletes, replicà des de la sala: "Existeix tal partit". Sols quan el nou règim fou establert, Lenin va donar la seva veritable talla com a administrador, cap de govern, organitzador i gran tàctic polític.

Lenin fou també el constructor, o reconstructor, del prestigi i l'autoritat internacional de la seva nació. El gran imperi rus, quan els bolxevics van prendre possessió del mateix i durant algun temps després, estava en procés de desintegració, com a resultat dels desordres interiors i de la derrota de la guerra. El tractat de Briest-Litovsk de març de 1918 va podar no sols els apèndixs occidentals de l'antic domini tsarista, la independència del qual havia reconegut espontàniament el govern soviètic, sinó un ampli tros de territori predominantment rus. L'estiu de 1918 va presenciar els començaments de la guerra civil i la intervenció d'anglesos, francesos, japonesos i americans; guerra que va sobreviure al col·lapse alemany i que durant més de dos anys va dividir violentament la nació entre autoritats antagòniques. A la vegada, l'acceptació dels bolxevics del dret d'autodeterminació i secessió per a totes les nacions i grups nacionals va semblar afavorir el procés de dispersió i excloure la reconstrucció de la unitat anterior.

Tot i així, a finals de 1922, després de poc més de dos anys del victoriós final de la guerra civil, les diverses unitats nacionals havien estat reunides de nou en la recentment fundada Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (la

incorporació formal de les dues repúbliques de l'Àsia central es va retardar fins a 1924), i la cohesió de la nova federació estava destinada a resultar com a mínim tan forta i duradora com la del difunt imperi. Aquesta gesta, que pocs haguessin previst en els dies obscurs de 1918 o 1920, no fou la menys notable de les realitzacions de Lenin. Als ulls de la història, Lenin apareix no sols com un gran revolucionari sinó també com un gran rus.

[...]

El punt central del pensament i de l'acció de Lenin fou la seva teoria de l'Estat, que trobà la seva exposició més madura a *L'Estat i la Revolució*, escrit just abans de la Revolució d'Octubre i publicat a la primavera de 1918. La tradició socialista a partir de Godwin ha estat quasi sense reserves hostil a l'Estat. Marx, especialment en les seves primeres obres, denuncià repetidament a l'Estat com “la forma d'organització adoptada per la burgesia per a la garantia de les seves propietats i interessos”. El *Manifest Comunista*, fidel a aquesta tradició, preveia el moment en el que, suprimides les diferències entre les classes, “el poder social perdrà el seu caràcter polític”. Però el *Manifest* a la vegada s'interessava pel pas pràctic més immediat de fer triomfar la revolució; per a aquest propòsit era necessari que el proletariat pogués “establir la seva supremacia per a derrocar a la burgesia”, i que l'Estat s'identifiqués amb “el proletariat organitzat com a classe dirigent”. Aquesta fou la idea que Marx cristal·litzà uns anys després en la fórmula famosa de “la dictadura del proletariat”.

La doctrina de l'Estat, tal com emergia dels escrits de Marx i Engels, tenia dos aspectes. A llarg termini, l'Estat, al ser producte de les contradiccions de classe i un instrument d'opressió, havia de desaparèixer a poc a poc; no hi hauria lloc per a ell en l'ordre comunista del futur. A curt termini, el proletariat, havent destruït l'instrument estatal burgès mitjançant la revolució, hauria de construir un instrument estatal temporal propi -la dictadura del proletariat- fins que la societat sense classes hagués estat realitzada. La conciliació d'ambdues perspectives no era sempre fàcil. En el moment en que Lenin va començar a considerar el tema, la ortodòxia havia de navegar prudentment entre la Scila de l'anarquisme, que rebutjava vehementment a l'Estat que també exclouia la dictadura del proletariat, i la Caribdis del socialisme estatal, especialment perillosa a Alemanya, on la tradició de Lassalle recolzava la creença de que el socialisme podia triomfar, no mitjançant la destrucció de l'Estat burgès sinó per l'aliança amb el poder estatal existent.

Lenin, quan va escriure *L'Estat i la Revolució*, encara estava afectat per la “traïció” de la socialdemocràcia alemanya que havia abraçat la causa nacional al 1914; conseqüentment, es trobava més impressionat pels perills del culte a l'Estat que pels de l'anarquisme. Això fa que l'obra sigui un tant unilateral. La discussió contra els anarquistes en defensa de la dictadura del proletariat sols ocupa uns paràgrafs fets de pressa; la major part del pamflet és un atac a aquells pseudo-marxistes que es neguen a reconèixer, primer, que l'Estat és un producte de l'antagonisme de les classes i un instrument de la dominació de les classes, condemnat a desaparèixer amb la desaparició de les mateixes classes i, segon, que l'objectiu immediat no és el control de la màquina estatal burgesa sinó la seva destrucció i substitució per la dictadura del proletariat.

Per a l'estudiant d'història, els passatges més importants de *L'Estat i la Revolució* són aquells que mostren com Lenin concebia aleshores la dictadura del proletariat. “És quelcom que no és pròpiament un estat”; és “ja un estat en transició, no un estat en sentit propi”; “començarà a extingir-se immediatament després de la seva victòria”. Marx i Engels cregueren haver descobert el prototip de la dictadura del proletariat en la Comuna de París de 1871; a l'abril de 1917, Lenin va afanyar-se a transferir el descobriment dels Soviets. El fet característic del descobriment era que ni la Comuna ni els Soviets eren “un Estat en sentit estricte”. Ambdues institucions representaven exclusivament a la classe obrera, tenien idèntica organització voluntària i s'inclinaven per un mateix tipus de federació flexible d'unions autònomes que substituiria a l'autoritat sobirana de l'Estat burgès. Tant la Comuna com el Soviet exercien funcions administratives i legislatives, i havien fet inútils a l'exèrcit regular i a la burocràcia regular. L'exèrcit seria substituït per una milícia obrera. Gran part de l'administració seria dirigida pels mateixos treballadors en el seu temps lliure.

Sota el socialisme -va escriure Lenin- molta de la democràcia “primitiva” ressorgirà inevitablement, ja que per primera vegada a la història de les societats civilitzades la *massa* de la població serà incorporada a una participació independent no sols en votacions i eleccions, *sinó en l'administració diària*. Sota el socialisme *tots* administraran per torns i arribaran a acostumar-se aviat a que ningú administri permanentment.

Se sol dir que tal projecte, en certa mesura utòpic, s'aplicava als òrgans coercitius de l'administració, no a l'aparell econòmic i financer. Però això no és del tot exacte. Lenin creia, al principi, que les tasques de la direcció dels negocis i de la comptabilitat, com les de l'administració pública, podrien ser realitzades també pels ciutadans ordinaris. Observava que aquestes tasques havien estat “extraordinàriament simplificades” pel capitalisme i reduïdes comunament a “simples operacions de comprovació i registre a l'abast de qualsevol persona instruïda, amb coneixement de les quatre regles de l'aritmètica i l'ús dels rebuts correctes”. Lo erroni en aquestes aspiracions era, en part, sens dubte una estimació superoptimista de la naturalesa humana, però sobretot una falta de comprensió de que la dictadura del proletariat, o qualsevol altre forma de societat socialista, hauria d'implicar no una reducció sinó un immens creixement tant del nombre de coses controlades per l'administració com de la complexitat del seu funcionament.

En tres anys Lenin va aprendre molt. Just abans de la implantació de la NEP (Nova Política Econòmica) a la primavera de 1921 va descartar com un “conte de fades” la idea de que tot treballador podia “conèixer com s'administrava l'Estat”. La necessitat va empènyer a l'administració soviètica a adoptar les formes estatals tradicionals, contra el que Lenin s'havia proposat. Tot i així, en tant que Lenin va viure, quelcom es va mantenir viu de la desconfiança cap a l'Estat que havia expressat en *L'Estat i la Revolució*. Soviets i especialment els soviets locals, van retenir una àmplia autonomia i iniciativa, tot i que la seva competència sols es va exercir sobre assumptes locals, i Lenin va continuar fins l'últim moment de la seva vida pública predicant la necessitat d'una vigilància infatigable per refrenar i controlar la burocràcia. Pocs anys després de la mort de Lenin, el curs inexorable dels esdeveniments va restablir un culte de l'Estat que hagués semblat impensable als homes que feren la revolució.

La participació personal de Lenin en la modelació de la política exterior del nou règim va ser encara més important i decisiva que en la de la política interior; i aquí també la mateixa flexibilitat, la mateixa disposició per estudiar i seguir la dinàmica dels fets, cridar l'atenció. La política exterior del jove govern soviètic conjugava tres elements diferents: pacifisme radical, revolució mundial i interès nacional o estatal. Els tres elements tenen diferents orígens i rarament poden ser aïllats en la pràctica; la subtil trama en la que han estat destrament teixits fou en gran mesura la obra de Lenin.

El motiu del pacifisme radical fou particularment important durant les primeres setmanes i mesos de la revolució. I això per dues raons. En primer lloc, els bolxevics encara depenien vitalment, tant en els soviets com en altres llocs, del recolzament dels camperols i dels seus dirigents social-revolucionaris. Les masses camperoles, incloent a les masses mobilitzades, eren totalment indiferents, després de tres anys de guerra, tant a la defensa d'interessos nacionals com a l'expansió de la revolució. La seva incondicional exigència de pau es va reflectir en la ideologia d'aquells demòcrates radicals que proclamaren sense matització o anàlisi que la pau jugava sempre en interès de tots els pobles, i que seguir i realitzar els desitjos del poble era el camí segur de la pau. En segon lloc, aquest pacifisme radical era la base del pensament polític de Wilson i d'altres cercles d'esquerres en altres nacions, únics llocs on el règim soviètic encara podia trobar amics. Així era essencial insistir en l'únic punt de vista que semblava proporcionar un pont entre el règim i aquests amics potencials, abans que sobre altres aspectes de la política soviètica que inevitablement els dividirien.

Tal fou la inspiració principal del famós “decret sobre la pau”, primer acte públic de la política exterior soviètica. El seu llenguatge no és marxista sinó wilsonià. Ha de ser interpretat, no com a descendent remot del *Manifest Comunista*, sinó com el precursor dels catorze punts de Wilson apareguts justament dos mesos després. El que es demanava no era una pau socialista sinó una pau “justa i democràtica”; una pau “sense annexions ni indemnitzacions”; una pau basada en el dret a l'autodeterminació dels pobles per “una votació lliure”. El decret declara abolida la diplomàcia secreta i anuncia la intenció -que aviat fou realitzada- de publicar els tractats secrets del passat: les negociacions futures serien portades -i això fou realitzat a Brest-Litovsk- “públicament davant tot el món”.

Res es diu, en el decret, del capitalisme com la causa de la guerra o del socialisme com el seu remei. La única insinuació de revolució mundial s'ofereix en la crida final als treballadors d'Anglaterra, França i Alemanya perquè ajudin als seus companys russos a “portar a conclusió venturosa l'obra de la pau i també a alliberar al treballador i les masses explotades de la població de qualsevol tipus d'esclavitud i explotació”. El decret reflecteix, sobretot, la creença radical en la rectitud i eficàcia de la opinió pública, tan profundament lligada en la doctrina democràtica del segle XIX: l'apel·lació al poble il·lustrat contra els mals governs, que ha estat un lloc comú de les declaracions de Wilson. Aquesta nota fou repetida després altres vegades, tot i que amb sinceritat ràpidament decreixent, en les declaracions soviètiques sobre desarmament.

El segon element de la política exterior soviètica -la promoció de la revolució

mundial- no es va mantenir, tot i així, molt de temps en posició subordinada. La pau a tot preu, tot i les profundes arrels psicològiques de tal crida i de la seva gran conveniència política en aquesta conjuntura, era difícil de reconciliar amb la doctrina fonamental bolxevic; i la política de transformar en totes les nacions combatents la guerra imperialista en guerra civil pel derrocament del capitalisme havia estat massa constantment proclamada com per ser descartada de la nit al dia. Durant les primeres setmanes de la revolució, es va concedir gran importància a la difusió de propaganda en les files de l'exèrcit alemany, mitjançant la fraternització i la distribució de literatura; i també es feren intents menys afortunats per fer propaganda en les nacions aliades. Durant un breu moment tal disposició d'ànim fou totpoderosa i generalitzada. Trotski, segons el testimoni de la seva autobiografia, va arribar a la Comissaria d'Assumptes Exteriors creient que la seva missió era publicar els tractats secrets, "difondre unes poques proclames revolucionàries", i tancar després la tenda. La revolució mundial s'encarregaria de tot el demés. Els assumptes estrangers, en el sentit convencional de la expressió, deixarien d'existir.

Però el tercer element de la política exterior soviètica -l'interès nacional- no va tardar en afirmar-se. Lenin, amb el seu sentit del realisme, fou el primer en adonar-se de que una República Soviètica, tot i que hagués d'existir sols durant un període limitat en un món d'Estats, estaria obligada en molts aspectes a comportar-se com qualsevol altre Estat. En un article de 1915, que després va donar molt de joc en la controvèrsia sobre "el socialisme en un sol país", Lenin havia apuntat que la nació o nacions en les que el socialisme triomfés primer haurien de resistir durant algun temps front a un conglomerat d'estats capitalistes hostils; i al 1917, quan alguns perseverants internacionalistes van proposar la consigna "a baix les fronteres", Lenin sensatament va contestar que la República Soviètica, havent sorgit en un món capitalista, necessàriament tindria fronteres, així com altres interessos estatals, a defensar. Si la resta del món estava organitzada com un sistema d'Estats, una sola nació no podia sortir-se del sistema mitjançant un acte de voluntat.

Seria, tot i així, precipitat deduir de tot això una oposició teòrica o pràctica dins de la política exterior soviètica entre les exigències de la revolució mundial i les de l'interès nacional. Era aquesta oposició i la prioritat donada a l'interès nacional el que, segons Lenin, havia destruït la Segona Internacional. Cap oposició semblant apareixeria a la política soviètica per la simple raó de que tots els dirigents soviètics estaven d'acord en creure que la supervivència del règim soviètic a Rússia s'entrelligava amb l'èxit de la revolució en la resta del món, o almenys a Europa.

Hill, d'acord amb això amb els autors més recents, exagera les diferències entre Lenin i Trotski sobre aquest punt, i comet un dels seus escassos seriosos errors quan, després de citar una nota de Trotski: "o la revolució russa produeix una revolució a Occident o els capitalistes de totes les nacions estrangularen la nostra revolució", afegeix que Lenin mai hagués subscrit tal declaració. Mitja dotzena de declaracions semblants poden trobar-se en les obres de Lenin, de les que una, precisament contemporània de la de Trotski, pot ser citada com a exemple.

"L'imperialisme anglo-francès i americà estrangularà *inevitablement* la independència i la llibertat de Rússia *a no ser* que triomfi el socialisme a tot el

món, el bolxevisme a tot el món”.

I pel cas purament hipotètic de que sorgís un conflicte entre ambdues polítiques, Lenin va donar la mateixa resposta que Trotski i en termes no menys categòrics. “No hi ha socialista -va escriure Lenin després de Brest-Litovsk- que no sacrificui el seu país pel triomf de la revolució social”.

El debat entre Lenin i Trotski sobre Brest-Litovsk gira, en conseqüència, en torn a qüestions de tàctica i ritme temporal més que de principi, ja que les mateixes premisses eren comuns en ambdós. Encara que la discussió fou molt agria, va portar imperceptiblement cap a una síntesis dels aspectes nacionals i internacionals de la política soviètica; doncs mentre Trotski defensava la tesis d'arriscar-ho tot per la revolució mundial (o, més específicament, per la revolució alemanya) mitjançant l'argument, que Lenin en aquell temps acceptava plenament, que sense aquesta revolució el règim soviètic a Rússia no podia sobreviure, Lenin, per la seva part, argüia que res podia ser tan fatal per la causa de la revolució a Alemanya com la destrucció de la República Soviètica per l'imperialisme alemany, i que defensar i enfortir el règim soviètic a través d'una prudent política nacional era la garantia més segura de revolució internacional. Lenin va tenir raó. Però la ironia de la situació és que va encertar gràcies a un argument que contradeïa la premissa acceptada tant per Trotski com per ell mateix; a saber, la dependència de la supervivència del règim a Rússia de la revolució en altres llocs.

La síntesis construïda en l'època de Brest-Litovsk entre política nacional i internacional, entre l'interès de la república soviètica i el de la revolució mundial, resultà duradora. Tota una generació de comunistes -russos i estrangers- es va alimentar de la concepció dual de la premonició de la revolució mundial com el coronament i el reforçament últim i necessari de la república soviètica; i de l'enfortiment del poder soviètic com la punta de llança immediata i necessària de la revolució mundial. L'intent d'introduir una cunya entre aquestes dues facetes de la política i exaltar el realisme de Lenin en política exterior a costa de la seva lleialtat a la revolució mundial és desencaminat i equivocat. Després de la retirada de Lenin de l'escena, quan es va fer clar que les probabilitats de la revolució mundial eren, com a mínim, molt més remotes del que Lenin o qualsevol dels seus companys havien imaginat abans, noves tensions es presentaren en la síntesis. Però tot i que l'equilibri es perturbà, mai arribà a trencar-se. Quasi trenta anys després seguia semblant raonable i possible sostenir, com Lenin ho havia fet després de Brest-Litovsk, que la supervivència i el poder de l'Estat soviètic eren la millor garantia per la revolució socialista en altres nacions.

Ha arribat a ser un lloc comú alabar el realisme de Lenin, la seva flexibilitat, el seu sentit pràctic per jutjar el que es podia i el que no es podia fer en un moment donat; i, en efecte, totes aquestes qualitats les posseïa Lenin en un alt grau.

Però potser la impressió més intensa deixada per una relectura de les seves obres més importants és la d'una espectacular força intel·lectual i la consistència de propòsit que les recorre. La seva disposició tàctica pel compromís, pel viratge o per la retirada quan era necessari, constituïa un enorme avantatge pel polític. Però crida molt més l'atenció el fet de que Lenin

sembla saber des del principi a on es dirigeix i com es proposa aconseguir-ho; i de que quan va morir al 1924 la revolució estava fermament establerta sobre els ciments que havia començat a assentar trenta anys abans.

Lenin estava segur des del principi que per fer la revolució era necessari formar un partit. En efecte, la totalitat de la seva vida activa abans de 1917 va estar dedicada a aquesta tasca. “No hi pot haver acció revolucionària -va escriure a *Què fer?*- sense una teoria revolucionària”; i la teoria revolucionària dictava el caràcter del partit revolucionari. Enfront als narodniki, el partit era concebut per Lenin com un partit del proletariat; enfront als “marxistes legals”, com un partit tant d'acció com de teoria; enfront als “economistes” (la contrapartida russa del sindicalisme d'Occident) com un partit amb un programa tant polític com econòmic. Davant de tot, seria un partit amb un únic propòsit i pensament: “si la unitat de criteri s'enfonsa, el partit s'enfonsa”.

Seguint aquesta doctrina, Lenin escindí el partit, quasi en el moment del seu naixement, separant als “bolxevics” dels “menxevics”, i es mostrà disposat una i altre vegada durant els següents vint anys a sacrificar la quantitat a la disciplina rígida i a la unitat. La única componenda important admesa per Lenin -la seva concessió als camperols- la va dictar la necessitat d'adoptar el que era originàriament una doctrina occidental a un país oriental on el camperolat composava més del 80 per cent de la població. Però fins i tot aquesta política porta la marca d'una coherència escrupulosa i inflexible. Primerament va agafar forma al Congrés d'Estocolm del partit de 1906, quan Lenin va trobar tàcticament necessari abandonar el programa lògic de nacionalització i cultiu en àmplia escala de la terra; continuà al 1917, quan Lenin va recollir el programa dels social-revolucionaris i el convertí en base del decret agrari del govern soviètic; i fou portada a la seva conclusió lògica al 1921, amb la Nova Política Econòmica. Però, tot i aquests components, Lenin mai abandonà aquests dos punts essencials: que la direcció de la revolució segueix corresponent al proletariat (la qual cosa pressuposava, juntament amb altres raons, una política d'industrialització com el *sine qua non* d'un ordre socialista) i que la revolució pot ser realitzada al camp sols escindint al camperolat i aixecant als potencialment revolucionaris “camperols pobres” contra els “kulaks” petit-burguesos. La col·lectivització era la victòria lògica i final de la política agrària de Lenin, qui no va viure lo suficient per presenciar-la.

Dels fundadors de grans religions i de moviments filosòfics o polítics s'acostuma a dir que s'haguessin horroritzat al presenciar molt del què els seus deixebles realitzaren després en el seu nom. L'afirmació es converteix usualment en buida de significació quan s'aplica a un món dinàmic, ja que se suposa que les idees del fundador es mantenen estàtiques en el punt en que les deixà. La curiosa barreja de coherència interna i flexibilitat -o, com el crític pot dir, de dogmatisme i oportunisme- que caracteritzen la història soviètica ja està en el pensament i els escrits de Lenin. Però ha succeït molt des de la mort de Lenin al 1924 als cinquanta-quatre anys d'edat i amb la seva obra sols a mig fer; i quan Hill diu, en el seu capítol de conclusions, “són les paraules de Lenin, les idees de Lenin, les que realment decideixen avui en la Unió Soviètica”, planteja tota la controvèrsia que es centra al voltant del nom i la realització de Stalin.